

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:20

ARKEOLOGISK ÖVERVAKNING, GEOTEKNISK UNDERSÖKNING

Källtorp, Nacka

Raä Nacka 27:1, Erstavik 25:1,
Nacka socken och kommun, Södermanland

Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:20
ARKEOLOGISK ÖVERVAKNING, GEOTEKNISK UNDERSÖKNING

Källtorp, Nacka

Raä Nacka 27:1, Erstavik 25:1,
Nacka socken och kommun, Södermanland

Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:20

Författare Tomas Ekman

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Borrvarnen vid dagens busshållplats vid Källtorp.
Foto av Tomas Ekman.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar	6
Metod	7
Resultat	8
Referenser	10

Figur 1. Karta över trakten kring Källtorp med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd prick.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk övervakning vid en geoteknisk undersökning inför en funktionsanpassning av två busshållplatser vid Källtorp, Nacka. Den berörda ytan omfattade cirka 1 600 kvadratmeter, lika fördelat på respektive sida om väg 260. Inget av arkeologiskt intresse påträffades.

Inledning

Med anledning av planerad funktionsanpassning av två busshållplatser vid Källtorp utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk övervakning vid den geotekniska undersökning som föregår byggarbetet. Den geotekniska undersökningen utfördes av WSP Samhällsbyggnad.

Uppdraget utfördes efter Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut med dnr 4311-44821-2014. Uppdragsgivare var Trafikverket. Arkeologgruppens projektledare var Tomas Ekman och fältarbetet utfördes den 24 februari 2015. Exploateringsytan omfattade sammanlagt cirka 1 600 kvadratmeter, lika fördelat på respektive sida om väg 260.

Bakgrund och kulturmiljö

Källtorp återfinns på två kartor från 1698 (renoverad 1723) och 1722. På 1722 års karta markeras inägorna och bytomten som har i princip samma läge som dagens gårdsbebyggelse. Av handlingar i Lantmäterimyndigheternas arkiv rörande Källtorp framgår att Erstaviks och Nacka gårdar tvistat om äganderätten till Källtorp redan 1691, utan att någon dom meddelats. Enligt rubriken till 1723 års karta räknas Källtorp då till Erstaviks dagsverkstorp. Av textdelen framgår dock att Källtorp vid denna tid upplåts som boställe för kaplanen vid Erstaviks och Nacka kapell. Detta görs mot krav om att ägaren till Erstavik ska få patronatsrätt, vilket bland annat innebar rätt att tillsätta kaplanstjänsten. Erstavik fick dock ingen patronatsrätt, något som kom att få betydelse långt senare.

År 1873 skapades Nacka församling av dåvarande Sicklaöns, Nacka och Erstaviks kapellförsamlingar. En gemensam kyrka skulle byggas och kapellen avvecklas. Som en följd av detta beslutade församlingen då att arrendera ut Källtorp och låta arrendeavgiften gå till kyrkoherden. Ägaren till Erstavik stämde till slut församlingen och fick rätt efter en dom 1917, varefter Källtorp återfördes till Erstavik.

Driften av jordbruket vid Källtorp sköttes fram till 1877 oftast av komministrarna med hjälp av drängar och pigor. Därefter drev arrendatorer jordbruket in i modern tid. Den siste komministern bodde dock kvar till sin död 1899.

Bytomten låg redan på den äldsta kartan på samma plats som idag. Hussymbolen förefaller att ligga i tomtens södra del, ungefär där uthusen ligger idag. Om det speglar en faktisk förflyttning är

Figur 2. Källtorp idag, vy från söder mot Källtorpssjön. Foto av Tomas Ekman.

svårt att avgöra. Odlingsmarken återfanns söder om tomten och ägofiguren ser i stora drag ut som på senare generationer av kartor. Som en kuriositet kan nämnas att den tidigare nämnda kartan från 1723 visar hur skogsmarken norr och öster om Källtorpssjön redovisas som bränd "wyd fienden Ryssens härjande". De ryska härjningarna i det stora nordiska krigets slutskede orsakade stor förödelse längs den svenska östkusten. Även om det inte framgår av kartan är det sannolikt att även Källtorp brann, eftersom den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes år 1720.

En arkeologisk utredning utfördes år 2010 inom ängsmarken söder om Ältavägen vilket har varit del av södra delen av inägorna under historisk tid (Lindwall 2010). Vid utredningen konstaterades att gravfältet RAÄ Nacka 98:1, i sydöstra kanten av utredningsområdet, sträckte sig något längre västerut än tidigare känt. Dessutom påträffades en kokgrop i närheten av gravfältet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med övervakningen var att bedöma om fornlämningen berördes av arbetsföretaget.

Enligt avgränsningen i Fornsök skulle en del av markingreppen utföras nära bytomtens södra gräns. Den översiktliga genomgång av historiskt kartmaterial rörande Källtorp som gjordes innan fältarbetet visade att marken här använts som åker- och ängsmark. Men närheten till kartans bytomt gör att lämningar ändå kunde tänkas förekomma inom det planerade arbetsområdet.

*Figur 3. Exploateringsområdet från öster, med den södra sidan i förgrunden.
Foto av Tomas Ekman.*

Metod

Tre borrhål upptogs på vardera sidan om väg 260 i anslutning till befintliga busshållplatser. Borrhålen på den norra sidan är numrerade 020–022, på den södra sidan 010–012 (se figur 4). På norra sidan ska dagens hållplats förlängas mot väster räknat från dagens hållplats. På den södra sidan sker motsvarande förlängning i stället mot öster från nuvarande hållplats. Hålen borrades med en 22 millimeters borr ned till fast grund under 100 kg tryck.

Marken på den norra sidan utgjordes av tuvig, relativt sank grästorv med väggantskaraktär. På den södra sidan togs borrhålen upp i befintlig, asfalterad cykelväg.

På den norra sidan borrades hålen ned till 5–6,5 meters djup, i söder 6,7–8,4 meter djupt.

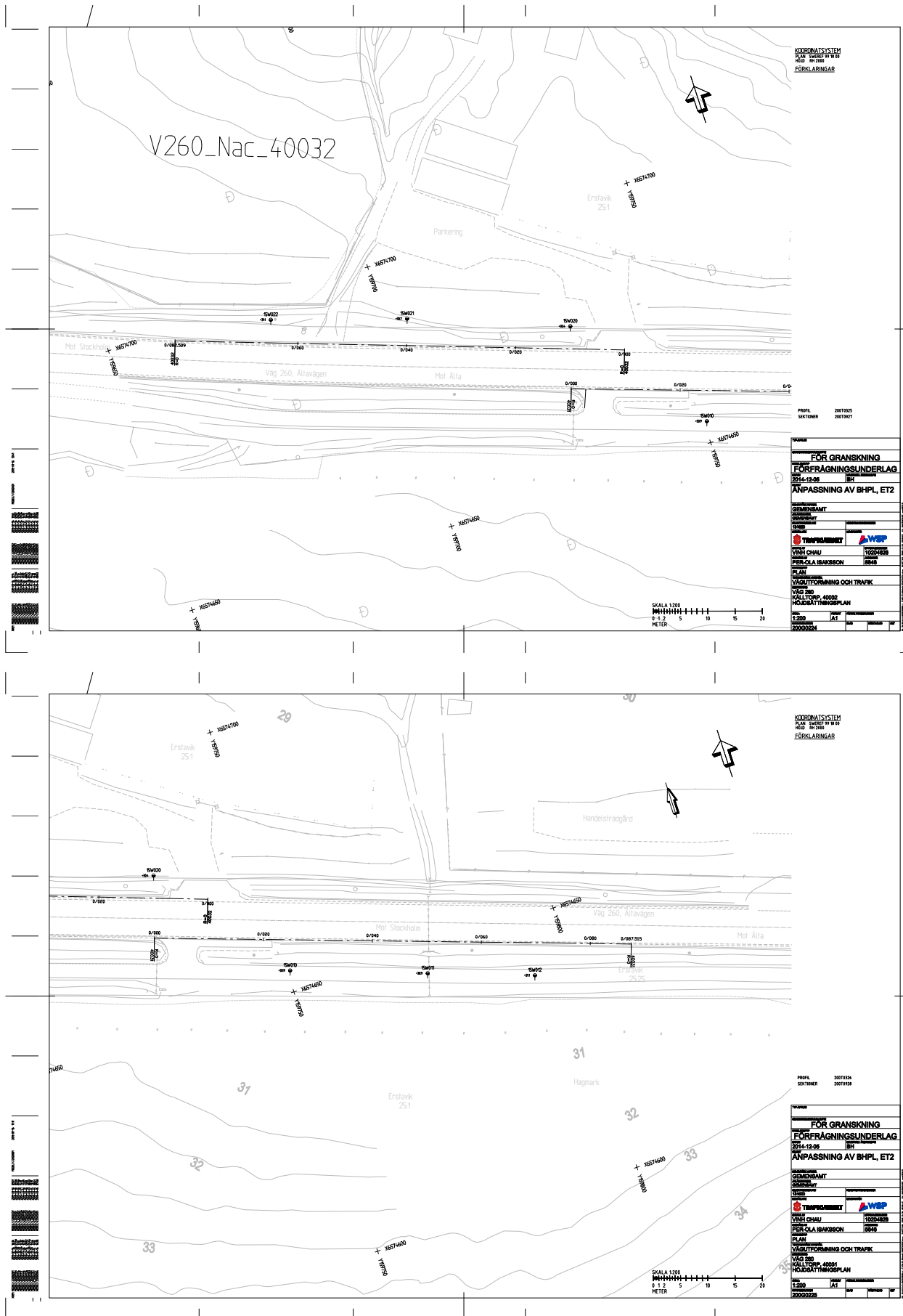
Två jordprover togs också med en grövre skruvborr med 80 millimeters diameter. De förlades till två av de tidigare gjorda borrhålen (012 och 021 på planen) och borrades ned till samma djup som dessa.

Dessa geotekniska åtgärder kompletterades på den norra sidan med begränsade kontroller i anslutning till hålen, med hjälp av fyllhammare och skärslev. Vid samtliga tre hål bekräftades observationerna från borrhålen.

Resultat

I norr fanns vid borrhål 020, närmast bytomten, ett påfört, omrört lager, cirka 0,15 meter tjockt, med enstaka inslag av tegel och fönsterglas. Därunder fanns lerblandad silt, cirka 0,25 meter, ovanpå postglacial lera. Det påförda lagret saknades vid borrhålen 021 och 022 där lerblandad silt följde direkt under torven.

I söder kom under asfalten ett bärlager bestående av grusig sand. Lagret var cirka 0,90 meter tjockt, med huvudsakligen sand i den undre halvan. Därunder kom den postglaciala leran. Matjorden hade sannolikt schaktats bort när cykelvägen anlades.

Referenser

Tryckta källor

Lindwall, L. 2010. *Källtorps äng. Särskild arkeologisk utredning etapp I och II.*
Rapporter från Arkeologikonsult 2010:2443.

Otryckta källor

Lantmäteristyrelsens arkiv

A67-22:2 Nacka sn, Nacka nr 1. Geometrisk avmätning, 1698

A67-6:1 Nacka sn, Erstavik nr 1. Geometrisk avmätning, 1722

Lantmäterimyndigheternas arkiv

01-nac-avs265 Nacka sn, Erstavik nr 1. Avsöndringsakt 1906

Administrativa uppgifter

Landskap: Södermanland
Län: Stockholms län
Kommun: Nacka kommun
Socken: Nacka socken
Fastighet: Erstavik 25:1

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2015_04
Länsstyrelsens diarienummer: 4311-44821-2014
Projektnr: 2015_04
Fornlämningsnr: RAÄ Nacka 27:1

Projektledning:

Tomas Ekman

Personal:

Tomas Ekman

Undersökningstid: 2015-02-24

Exploateringsyta: 1 600 m²

Undersökt yta: 1 600 m²

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

